

HOMO LUDENS

Галина Павленко



На початку жовтня на базі Київського академічного театру ляльок відбувся III Київський міжнародний фестиваль театрів ляльок. Як і попередні, він мав насичену програму для глядачів різного віку та спрямування. У фоє відбувся показ райка (театр «Puppeteria», м. Камакура, Японія), заглядання у вічко в стовбурі дерева, розраховане на одну людину. Для камерних вистав надали малу сцену, а для масштабних – великі сцени як господарів фестивалю, так і Київського академічного театру на Липках. Тож було що подивитися і про що подумати.

Назва статті звертає нас до відомої книги видатного нідерландського історика й культуролога Йогана Гейзінги «Людина, що грає». Вона проголошує універсальність феномену гри і її надзвичайне значення в історії людства.

А що таке мистецтво театру ляльок, як не найвища форма гри? Особливо в наш час, коли цей театр не знає обмежень ні в матеріалах, з якими працює, перетворюючи їх на художні образи, ні в способах взаємодії акторів із цим новоствореним та оживленим світом.

«Номо Ludens» – це ще й назва шведської вистави (автор концепції та режисер Петар Тодоров, Театр ляльок Штафана Бьйорклундса). Дійства філософського за суттю, створеного лише за допомогою дерев'яних брусків різного розміру та кубиків (художник Енід Бьйорклундс), з яких виконавець Штафан Бьйорклундс на початку вибудовує символ цивілізаційного руху і нашої галактики – спіраль. І які, якщо ввімкнути уяву й долучитися до гри, можуть уособлювати різні прості речі – емність для напоїв, підзорну трубу, інструмент. А потім відбувається сакралізація – Бьйорклундс, навішавши на себе бруски, перетворюється на дерево, а глядачі, яким ще при вході роздали різнокольорові стрічки, пов'язують їх на ці імпровізовані гілки. І це вже священне дерево роду, яке є в різних народів. Врешті, актор створює з кубиків місто, а з брусочків – дві башти, і звук літака нагадує нам про трагічну долю цих двох башт. Чи всі це пригадують, чи розуміють? Можливо, ні.

Для когось це просто гра. Хай так. Це гра на різних рівнях осягнення.

Інверсійною є і вистава «Peregrinus» (театр «ХТО», Краків, Польща. Автор і режисер Ежи Зон, художник Йоанна Ясько-Шпрока; концепція масок *Spitfire Company*). Сценою для цієї вистави стала огорожена ділянка на Контрактівій площі. Актори в однакових масках та офісних костюмах, з валізами, в яких їхнє нехитре добро, відтворюють сучасне миготливе життя. Існування, де для багатьох немає нічого, крім пересування та сидіння на роботі, позбавлене живих людських почуттів та устремлень. Це такий собі броунівський рух, коли зміна Головного, що командує всіма, та його партнерші нічого не міняє – їх усіх не відрізнити. Врешті, вибравши із глядачів собі пари, вони закрутили їх у танці. Це мить звільнення, але нетривала. Далі вони знову поринають у свій нескінченний рух метеликів. Така собі гра до скону.

Інша система гри – у виставі «Байки Лафонтена», що відбулася вже на сцені театру (Угорщина, театр ляльок «Залізний півень», м. Дьєр, режисер Роберт Марко, художник Жілард Борарош). Під звуки друкарської машинки письменник складає чергову байку – актори розігрують її сюжет. Головна принада вистави: лялькові образи народжуються на очах глядача. Із паперу, літер, кульок. Вони часом абстрактні, але діти сприймають їх легко, бо звикли до гри. А виконавці настільки в цьому процесі органічні, наче свято дитинства продовжує жити в них самих. Це весела гра, але в ній урок: ворожнеча, суперництво не плідні, їхні наслідки викликають сміх чи створюють неприємні ситуації, тож краще жити в мирі та дружбі.

На протигагу легким, сонячним «Байкам Лафонтена» у виставі «Каштанка» (Хорватія, Театр м. Вировитиса та Театр ляльок м. Задар, режисер та автор Віра Відов «за А. Чеховим», художник Наталія Барнос) превалює серпанок та щемливе співчуття героїні. У цій виставі є всі складові для успіху – шанобливе ставлення до першоджерела, чудова кон-



струкція, яка легко трансформується для створення різних локацій, де відбувається дія, промовисті лялькові образи самої Каштанки та її нових друзів. Прекрасні роботи акторів. Це завдяки їхній майстерності Каштанка стала такою живою, а вистава завовувала серця глядачів різного віку.

Фестиваль театру ляльок – не лише демонстрація майстерності його учасників, а й прояв певних тенденцій. Що стосується самого виду театру ляльок, то тут є співіснування двох спрямувань – як уже звичного, звертання до накопиченого досвіду, так і спрямування режисерів до синтетичного театру, де на рівних діють закони драматичного, лялькового театру та залучаються засоби візуальних мистецтв. І ще одна тенденція – посилення ролі художника, яке не сьогодні почалось, але дедалі зростає. Коли вже не знати, хто керує виставою, режисер чи художник, який задає надзвичайно сильний образний ряд. Звісно, думаєш про оптимальне, про спільну творчість. Та часом навіть кращим виставам не вистачає цілісності, а за це вже відповідає режисер.

На вечірніх виставах ми побачили звернення до літературних творів чи створення композицій, у яких відображено розлад, ворожнечу, розпад, хибні шляхи та прагнення. Певно, це якимось чином відповідає сьогодишнім настроям у суспільстві. І не лише в нашому.

Трагічно розпадається і гине сім'я у виставі Київського академічного театру ляльок «Кайдашева сім'я» за твором І. Нечуя-Левицького. А божниця перетворюється на чортівню. Розгуд Бені Крика і його прибічників, немов наприкінці світу, у виставі «Баби Бабеля» за творами Ісаака Бабеля (Одеський театр ляльок, режисер Є. Корняк, художник Т. Нерсисян) закінчується кладовищем, смертю Бога Отця і розп'ятим Христом.

Апокаліптичні настрої панують і в «Чевенгурі» за кращим твором Андрія Платонова (Харківський театр ляльок ім. В. А. Афанасьєва, режисер О. Дмитрієва, художник Н. Денисова). В ній пошуки комуністичного раю завершуються цілковитою катастрофою і міфологічною смертю Бога та реальною – головного персонажа. Свавілья людей зводить богів у могилу.

Кут зору змінюється у виставі «Сестри Граї» (Мінський театр ляльок «Батлейка», автор і режисер Є. Корняк, ху-

дожник О. Разумова). Тут три сестри стали богинями, що керують долями людей, грають ними. Боги отримали своє правдиве місце. Вистава візуальна, без тексту. Її образи, які виникають з марення героїнь, побудовані на ремінісценціях, на шифрах, взятих з історичного минулого та художньо переосмислених – кентаври, пошук руна, нитки доль, Сцілла і Харібда. Задано ритм, який відповідає священним історіям народів. Ми поринаємо в чудовий і вигадливий світ, сповнений особливої краси – класичної, античної, міфотворчої. Та все це – ми, наші сподівання, прагнення, устремління, боротьба та руйнація. Темно-зелене, біле і золоте змінює багрянець. І як же легко збити нас із дошки історії! Це драматична історія народження, яке не відбувається остаточно. І завершення, яке ще не відбулося остаточно.

Звичайно, були на фестивалі вистави, які тримаються традиції. Це те вічне і незмінне, що врівноважує тривожний погляд на сьогодення. Передовсім це «Лялькове шоу» Театру ляльок провінції Сичуань (Китай). Воно складається з дев'яти унікальних епізодів. Їх утілили на сцені двоє вчителів лялькової справи та їхні учні. І всі вони вразили віртуозністю володіння лялькою.

А з героями комедії дель арте познайомив глядачів відомий актор Паоло Реч (Італія, м. Алано-ді-Пр'аве, театр ляльок «Bambabambin», режисери Паоло Реч, Кармен де Різ, художник Кармен де Різ, вистава «Арлекінада»). Арлекін, Брігелла, Доктор, навіть сама Смерть – персонажі комедії, якій уже багато століть. Та в чарівника сцени вони знову оживають, заворожуючи тепер уже сучасного глядача, звиклого до новітніх, технічно досконаліших ігор. Бо в цій виставі на традиційній ширмі є не лише аромат давнини, а й те, чого нам не вистачає, – живе спілкування актора з його героями та глядачами, з якими він залишається сам на сам. Завершився фестиваль показом вистави господарів фестивалю. «Кайдашева сім'я» підкорила глядачів. Є в ній чітка вибудова (режисер І. Федірکو), прекрасна робота художника (М. Данько), талановиті молоді актори, що створили яскраві характери як у ляльковому, так і в живому плані і вразили співочими голосами. Фінальна крапка виявилася вдалою.

Що ж, тепер чекаємо наступного фестивалю!